

Cahiers du CEFRES

N° 21, Histoire vědy a techniky. Historiografie vědy a techniky, komparace vývoje oboru ve Francii a v České republice

Marcela Efmertová (Ed.)

Ivan JAKUBEC

Symbióza hospodářských a sociálních dějin a historie vědy a techniky

---

Référence électronique / electronic reference :

Ivan Jakubec, « Symbióza hospodářských a sociálních dějin a historie vědy a techniky », Cahiers du CEFRES. N° 21, Histoire vědy a techniky. Historiografie vědy a techniky, komparace vývoje oboru ve Francii a v České republice (ed. Marcela Efmertová).

Mis en ligne le / published on : mars 2010 / march 2010

URL : http://www.cefres.cz/pdf/c21/Jakubec_2001_hospodarske_socialni_dejiny.pdf

Editeur / publisher : CEFRES USR 3138 CNRS-MAEE

[://www.cefres.cz](http://www.cefres.cz)

Ce document a été généré par l'éditeur.

© CEFRES USR 3138 CNRS-MAEE

Symbióza hospodářských a sociálních dějin a dějin věd a techniky¹

Ivan Jakubec

V názvu svého příspěvku jsem použil původně více méně biologický termín symbióza, který označuje podle Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost² vzájemně prospěšné soužití dvou nebo více druhů organismů, v našem případě tedy dvou vědeckých disciplín - dějin věd a techniky (DVT) a hospodářských a sociálních dějin (HSD). Společné je oběma disciplínám, že je možné je dále atomizovat, a to HSD na hospodářské dějiny (HD) a sociální dějiny (SD) a DVT na dějiny vědy/věd (DV) a dějiny techniky (DT), byť mezi uvedenými dílčími disciplínami existuje velmi úzká vazba.

Ztělesnění úzkého vztahu HSD a DVT představoval v meziválečném období Bedřich Mendl. Dne 31. července 1934 byl Bedřich Mendl jmenován a 8. října téhož roku prezidentem Československé republiky potvrzen mimořádným (bezplatným) profesorem všeobecných dějin hospodářských a sociálních středního a nového věku na Univerzitě Karlově v Praze.³ Návrh na zřízení stolice a profesury se projednával od roku 1931. Toto jmenování bylo zasloužené. V roce 1932 byl jmenován tajemníkem nově zřízeného Archivu pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce v ČSR při Technickém museu československém v Praze (dnes součást Archivu Národního technického muzea, ANTM). V dubnu 1933 byl zvolen řádným členem Sociálního ústavu Československé republiky, kde působil jako místopředseda historické sekce. Od roku 1933 byl jmenován ministrem školství a národní osvěty ředitelem Státního historického ústavu. Ve zdůvodnění návrhu na jmenování Mendla interním profesorem z 30. března 1938 se uváděla kvalita vědecké a pedagogické práce. „Je-li tedy badatelská činnost Mendlova nepochybně zdárná a neúnavná, lze říci totéž o jeho činnosti učitelské, kde jak v přednáškách, tak v cvičeních s úspěchem se snaží razit v posluchačstvu cestu pro pochopení stále rostoucí důležitosti dějin hospodářských a sociálních. Zároveň však s nemenší horlivostí působí jako vůdčí činitel v Archivu pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce, který především jeho zásluhou se stal významnou institucí, zachraňující mnoho jinak ohrožených pramenů pro poznání našeho hospodářského vývoje zejména v 19. věku, a zároveň jest střediskem, v němž nemalý počet mladých badatelů pod Mendlovým vedením nalézají vhodnou půdu k vyvíjení svého vědeckého snažení. Uznávajíc tento pozoruhodný souhrn odborné a výchovné práce Mendlovy a se zřetelem k tomu, že obor dějin hospodářských a sociálních v rámci historických věd stále většího významu nabývá a soustavné podpory vyžaduje, navrhuje podepsaná komise [J. Šusta

---

¹ Jedná se o upravený příspěvek, přednesený na Sjezdu historiků v Hradci Králové dne 11. září 1999.

² Praha 1994, s. 428.

³ V monarchii získal v roce 1901 vůbec první venia docendi pro „společenské a hospodářské dějiny“ Jan Peisker, český historik působící na univerzitě ve Štýrském Hradci, v roce 1911 byl na německé univerzitě v Praze zřízen první extraordinariát pro hospodářské dějiny pro Paula Sandera. Podrobněji srv. Z. Jindra, F. Svátek, J. Štaif, Úvod do studia hospodářských a sociálních dějin. Sv. 1. O předmětu bádání, genezi a historiografii oboru, Praha 1997.

- G. Friedrich - J. V. Šimák], aby bezplatný mimoř. profesor Bedřich Mendl byl jmenován mimořádným profesorem.“⁴ Tento návrh byl však za necelý týden, 4. dubna 1938, zamítnut.

Na jaře 1940 byl B. Mendl sice vyloučen z Královské české společnosti nauk (KČSN) pro židovský původ, ale těsně před tímto vyloučením byl naopak Českou akademií technickou (dříve Masarykovou akademií práce, MAP) jmenován externím členem Komise pro dějiny technických věd při jejím III. odboru. Zájem B. Mendla o DVT lze dokumentovat např. na monografii *Český průmysl před sto lety a počátky Průmyslové Jednoty*, a ohlášenou, ale bohužel změnou politických poměrů v Česko-Slovensku neuskutečněnou přednáškou na zimní semestr 1938/39 *Průmyslová revoluce*.

Jednou z mocných opor při konstituování moderních HSD se stala skupina soustředěná okolo časopisu *Annales d'histoire économique et sociale* Luciena Febvra a Marca Blocha. V roce 1934, tedy téměř symbolicky v roce jmenování B. Mendla mimořádným profesorem hospodářských a sociálních dějin, pak vyšlo speciální číslo s titulem *Les techniques, l'histoire et la vie*.⁵ Již tehdy se požadovala spolupráce mezi historiky a historiky techniky. Přesto se asi až do poloviny 20. století považovalo za legitimní, že si HD nárokovaly i oblast DT. Je obtížné se vyhnout extrémům, tedy prokládání technických faktů fakty ekonomickými, a dokládat tím ekonomické myšlení. Na druhé straně nestačí hospodářská analýza k porozumění vývoje techniky. Zbývá výzkum vnitřní logiky technického vývoje. V tomto lze spatřovat význam a přínos DT k dějinám obecně a HD zvláště.⁶

HSD a DVT lze chápat jako dílčí (samostatné) disciplíny uvnitř historické vědy, které studují historický vývoj společnosti. Mají tedy stejný předmět, ale liší se zorným úhlem pohledu, jinými kategoriemi zkoumaných jevů a jiným metodickým přístupem. Přesto můžeme konstatovat, že je více spojuje než rozděluje. Také na HSD a DVT lze uplatnit specializaci a diferenciaci ve smyslu kritéria prostorového či územního, dále kritéria časového a konečně kritéria věcného či strukturálního. Moderní HSD se definují v těsné vzájemné spojitosti s ekonomickou vědou, sociologií, demografií, antropologií a dalšími vědami. Lze hovořit o tom, že se HD a SD vzájemně doplňují. Ke speciálním badatelským okruhům (dílčím disciplínám či subdisciplínám) HD patří dějiny zemědělství, lesnictví a lovu, dějiny hornictví (montánní dějiny), dějiny obchodu, dějiny dopravy a komunikací, dějiny řemesel, manufaktur a strojínského průmyslu, dějiny bankovníctví a podnikatelské dějiny (business history). Z uvedeného výčtu badatelských okruhů vyplývá, že je v nich de facto obsažena také problematika DVT, byť se socioekonomického hlediska. Moderní pojetí SD chápe SD jako dějiny společnosti (Gesellschaftsgeschichte), tedy s orientací více ve směru „historické sociologie“ či jako dějiny lidské „zkušenosti“, paměti a představ (reprezentací), a tedy s orientací více na kulturní antropologii či etnologii. Také v tzv. nových oborech SD, kam patří dějiny každodennosti (dějiny všedního dne, Alltag), dějiny mentalit, gender studies, studium měst, studium funkčních elit, studium mládeže aj., se promítá problematika DVT.⁷ Řada problémových okruhů jak HD, tak SD je společná

---

⁴ J. Havránek, Bedřich Mendl a Karlova univerzita, in: Vědecká konference k 100. výročí narození Bedřicha Mendla prvního profesora hospodářských dějin Univerzity Karlovy 1892-1992, AUC, Phil. et. hist. 4, Praha 1997, s. 44.

⁵ Nr. 36, 30. November 1935.

⁶ M. Daumas, Technikgeschichte: ihr Gegenstand, ihre Grenzen, ihre Methoden, in: Moderne Technikgeschichte, s. 39-41.

⁷ Kromě početné zahraniční literatury (G. D. H. Cole, W. J. Ashley, G. v. Below, Ch. Morazé, G. Ambrosius atd.) uvádím jen nejnovější české pohledy: Z. Jindra, O proměnách oboru hospodářských

těž DVT, byť mnohdy s rozdílným akcentem. DVT mají úzký vztah k přírodním a technickým vědám (tzv. systematickým disciplínám), k filozofii a vědecké teorii, k sociologii a společenským (duchovným) vědám. Současně se mohou stát mostem (Brückenfunktion) mezi přírodními a společenskými (duchovnými) vědami.⁸ Hospodářským a sociálním dějinám a dějinám věd a techniky je vlastní interdisciplinární přístup, a to nejen ve vztahu k příbuzným vědním oborům, tak i mezi nimi navzájem.

Zastavme se stručně u problematiky DT. Zpočátku nebyly DT pojímány jako akademická disciplína, nebyly totiž počítány k společenským (duchovným) vědám či sociálním vědám, ale platily za součást technických věd. V ideálním případě psal inženýr (technik) dějiny svého oboru. DT měly technikovi pomoci provést sebekritiku v souvislosti s velkými technickými výkony minulosti a současně získat sebedůvěru ve vlastní možnosti nebo hledat odpovídající řešení v minulosti. Tato situace bývá označována za fázi vědeckého diletantismu avšak s pozitivní konotací.⁹ Moderní DT však již nejsou přiřazovány k technickým, nýbrž k historickým disciplínám. DT lze „provozovat“ jen interdisciplinárně a v rámci obecných historických problémů, tedy např. jako význam ekonomických faktorů pro směr, formy a tempo technického pokroku, prosazení průmyslověkapitalistického hospodářského systému. V tomto pojetí mají DT vazbu na hospodářské vědy a hospodářské dějiny.¹⁰ Problematice vztahu techniky a kultury se věnoval také Werner Sombart ve svém příspěvku z roku 1911.¹¹ Techniku v této souvislosti chápal jako výrobní či produkční techniku a kulturu jako kulturní styl (Kulturstil) v dané době a zemi. W. Sombart se v příspěvku stručně věnoval analýze vlivu kultury (kulturního stylu) na techniku, resp. závislosti technických znalostí a dovedností na určité (dané) podobě kultury, resp. které oblasti kultury vytváří jaké podmínky a možnosti pro rozvoj techniky. Větší pozornost však věnoval vlivu techniky na kulturu. Konstatoval, že při psaní dějin techniky je nutné brát v úvahu jaké objektivní podmínky a jaké hnací síly vytvářejí určitou podobu kultury pro vývoj techniky.

Vydavatel Propylejí dějin techniky,¹² Wolfgang König, formuloval pozici moderních dějin techniky v souvislosti s kulturním, hospodářským a společenským vývojem. Současně se vyslovil jak proti pojetí DT jako dějin vynálezců a vynálezů, tak proti pojetí DT z hlediska HD jako dějiny rozšíření a působení techniky na trhu či proti pojetí DT z hlediska SD pouze ze společenských potřeb a zájmů.¹³ Obdobně se vyjádřili Ulrich Troitzsch a Wolffhard Weber, když odmítli zjednodušené chápání vztahu nabídky a poptávky při realizaci invence v inovaci, resp. zavedení do praxe. Nabídka

---

a sociálních dějin u nás od doby působení prof. Bedřicha Mendla do roku 1992, in: Vědecká konference, s. 61-69; týž, Ustavení katedry hospodářských a sociálních dějin na filosofické fakultě Karlovy university v roce 1990 a její počáteční úkoly, in: Hospodářské dějiny/Economic History 1992, 20, s. 299-305; týž, Tézé ke koncepci oboru a katedry hospodářských a sociálních dějin na filosofické fakultě Karlovy university, in: tamtéž, s. 261-266.

⁸ Vorwort, in: B. Weiss, *Wie finde ich Literatur zur Geschichte der Naturwissenschaften und Technik*, Berlin 1985, s. 13-18.

⁹ Einleitung, in: K. Hansen a R. Rürup (ed.), *Moderne Technikgeschichte*, Köln 1975, s. 12-13.

¹⁰ Tamtéž, s. 20-21.

¹¹ W. Sombart, *Technik und Kultur*, in: *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, 1911, Heft IX, s. 305-347.

¹² W. König (Hg.), *Propyläen Technikgeschichte*, 5 Bd., 2. vyd., Berlin 1997.

¹³ W. König, Vorwort, in: tamtéž, 1 Bd., s.11-16.

sice může vyvolat poptávku (splnění lidského snu létat), současně nemusí vždy poptávka vést k realizaci např. z hlediska dané úrovně vědy a techniky (vynález skutečně technicky dokonalé baterie) nebo realizace nemusí vždy vyvolat poptávku s ohledem na řadu bariér společnosti.¹⁴

Interdisciplinarita, tedy spolupráce DT s ostatními disciplínami historie představuje obohacení nejen samotným DT, ale i HD i historií.¹⁵ Mezi problémovými okruhy DT bývají obvykle uváděny např. dějiny práce, konkrétní, odborné kompetentní zkoumání vývoje jednotlivých technologií (technische Technikgeschichte, Technology itself), osobnost vynálezce - inženýra - podnikatele atd. Za styčné plochy spolupráci DT s HD lze považovat, např. oblasti výzkumu kapitálově podmíněných faktorů průběhu industrializace, významu přírodovědeckého univerzitního výzkumu a státní vědecké politiky, emancipace technických vysokých škol a konečně dějin imperialismu do roku 1914.¹⁶

Rolf Walter věnoval ve svém Úvodu do HSD¹⁷ také 15 stránek kapitole o dějinách techniky a inovací, resp. redukoval úzký vztah mezi DT a HD na otázky spojené se vznikem a transferem inovací. Vycházel přitom z publikace Gerharda Mensche Technologický pat. Inovace překonávají depresi.¹⁸ Přes opodstatněnost základní myšlenky uvedené v názvu je však s Menschovými údaji o invencích, inovacích a jejich transferu pracovat velmi obezřetně (vznik invence, realizace jako inovace, význam pro odvětví či celou ekonomiku). Na příkladu meziválečného Československa můžeme doložit možné zkreslení v této oblasti. neboť nebyly patentovány všechny inovace ať již z hlediska finančního zatížení jednotlivců a podniků (zejména ve vztahu k zahraničí) či z hlediska zachování tajemství technologie výroby a ne vždy měl právě udělený patent rozhodující význam pro to které odvětví. Ještě složitější situace panuje v oblasti transferu licencí. Přesto i v této oblasti je možné sledovat základní vývojové trendy, které korespondovaly s evropským či světovým vývojem.

Jestliže se v roce 1985 vyšlé Weissově publikaci, resp. v průvodci po literatuře k dějinám přírodních věd a techniky v úvodu psalo, že analýza významu vědy a techniky pro lidskou společnost se jeví dnes nutnější než dříve, platí tato potřeba o 14 let později ještě více. Moderní historiografie DV a DT se pokouší o syntézu internalistického a externalistického přístupu, tedy o překonání pojetí DVT jako popisu sumy výkonů vynálezců, vědců, techniků aj. osobností bez přílišného ohledu na politickosociální podmínky na straně jedné, stejně jako o chápání vědeckých znalostí a technických vynálezů jako výrazu konkrétních společenských potřeb bez potřebné souvislosti s ekonomickými, politickými, sociálními a institucionálními faktory na straně druhé.¹⁹ Zatímco první přístup vyúsťuje v podřízení DVT pozitivnímu metodickému ideálu přírodních a technických věd, druhý v pojetí DVT z hlediska metodického inventáře humanitních věd.

Z významných ekonomů, kteří se věnovali problematice ekonomického vývoje a technického a vědeckého potenciálu společnosti byl uvedl moravského rodáka z Třešti Josepha Aloise

---

¹⁴ U. Troitzsch - W. Weber (Hg.), Die Technik. Von den Anfängen bis zur Gegenwart, Stuttgart 1987.

¹⁵ K pokusu o interdisciplinaritu v DT srv.: M. Efmertová, Historie techniky a interdisciplinarita, in: Vědecká konference k 100. výročí narození Bedřicha Mendla, s. 79-85.

¹⁶ K. Düwell, Die Technik des Industriezeitalters und die „allgemeine Geschichtswissenschaft, in: W. Treue (Hg.), Deutsche Technikgeschichte, Göttingen 1977, s. 26-27.

¹⁷ R. Walter, Einführung in die Wirtschafts- und Sozialgeschichte, Paderborn 1994, s. 130-145.

¹⁸ Gerhard Mensch, Das technologische Patt. Innovationen überwinden die Depression, Frankfurt (M) 1975.

¹⁹ Vorwort, s. 16-17.

Schumpetera, který navázal na rakouskou subjektivně psychologickou školu. Ve své dynamické ekonomické teorii vycházel z teorie inovací představované kombinací výrobních faktorů, nové výroby, nových výrobních postupů, nové organizace práce atd. Z teorie inovací vychází také jeho teorie hospodářského cyklu, podle níž, zjednodušeně řečeno, jsou cyklické výkyvy způsobeny časově nerovnoměrně rozložením inovací.²⁰

Svůj stručný výčet osobností bych uzavřel jmény nositelů Nobelovy ceny za ekonomii za rok 1993 a současně hospodářských historiků, a to Robertem W. Foglem a Douglassem C. Northem. R. W. Fogel je znám svými pracemi o vztahu výstavby železnic a ekonomickém růstu v USA²¹ jako klometrik (new economic history, econometric history, cliometrics). Ke klometrikům patří i D. C. North²², který se zabývá problematikou vlastnických práv (property rights) a jejich vlivem na inovace jako základny pro postupný, ale kumulativní proces technického pokroku a impulzem pro urychlený hospodářský růst.²³

Hospodářští a sociální historikové se dostávají do oblasti problematiky DVT ať již vědomě (např. při analýze toho kterého jevu) či nevědomě (např. při analýze zdánlivě jevu jen ekonomického či sociálního charakteru). Vazby mezi DVT a HSD jsou velmi úzké, užší než si dokážeme na první pohled představit. Kromě toho neexistují ostré hranice mezi HSD a DVT, resp. mezi zkoumanými okruhy a historickými jevy. Samotný socioekonomický přístup zkoumání toho kterého jevu mnohdy nemůže tento jev zcela postihnout bez přístupu z hlediska dějin vědy a techniky. Není možné chápat průmyslovou revoluci pouze z pozice HSD bez základních znalostí z DVT, resp. dějin speciálních technických oborů, ale také dalších vědních oborů jako demografie atd. a naopak nelze chápat tento problém pouze z pozice DVT bez zařazení do socioekonomického vývoje s vysvětlením daných dobových i místních specifik. Jednostranná absolutizace zkoumání problému, tedy buď jen z hlediska HSD či jen DVT, nevede k cíli. Nelze např. vykládat vývoj průmyslu v meziválečné ČSR či psát o něm bez znalostí z DVT, resp. bez znalosti teoretické úrovně československých techniků, úrovně vysokých technických i středních odborných škol či naopak opěvovat prototyp či malosériovou výrobu toho kterého výrobku bez ohledu na ekonomickou (sociální) praxi, tedy zda se tento v praxi ujal, zda byl do ní zaveden nebo zda byl vyroben jen v několika exemplářích, tedy zda ovlivnil úroveň, dosažený stupeň v té které oblasti. Problémem je též ocenění, resp. přecenění či podcenění technických možností a kapacit ze strany badatelů, např. historika, historika vědy a techniky, hospodářského historika. Historikovu práci ztěžuje fakt, že řadu faktorů z oblasti DVT ovlivňující socioekonomický vývoj nelze přesně kvantifikovat, byť o jejich významu nikdo nepochybuje. Např. zjistit celkový podíl nových (ev. modernizovaných) strojů v československém meziválečném průmyslu, aplikaci zkušeností československých inženýrů získaných na stážích a praxi v zahraničí v československé praxi atd.

---

²⁰ J. A. Schumpeter, *Theorie der Wirtschaftlichen Entwicklung*, Leipzig 1912; též, *Business Cycles*, 1939.

²¹ Např. R. W. Fogel, *Railroads and American Economic Growth*, 1964.

²² D. C. North, *Structure and Change in Economic History*, 1981; D. C. North - R. Thomas, *The Rise of the Western World. A New Economic History*, 1973.

²³ R. Walter, *Wirtschaftsgeschichte. Vom Merkantilismus bis zur Gegenwart*, 2. vyd. Köln 1998, s. 8.

Přes uznávanou, a to i mezinárodně, oprávněnost vědecké disciplíny DVT (např. z hlediska světových kongresů, konferencí, mezinárodních institucí, mezinárodních periodik, vysokoškolských pracovišť atd.) se jedná o mladší vědeckou disciplínu, která pravděpodobně své ukotvení ještě hledá. Ve srovnání s HSD jsou na tom DVT z hlediska institucionalizace nesrovnatelně hůře (tedy z hlediska badatelských a vysokoškolských pracovišť). Paradoxně vidím posílení pozice DVT téměř v přímé úměře v posílení významu HSD právě s ohledem na společné objekty vědeckého zájmu. V mé dosavadní pedagogické praxi se mi osvědčilo právě uplatnění interdisciplinární povahy HSD a DVT v přednáškách a seminářích např. z dějin věd a techniky, z dějin dopravy a historické logistiky, z dějin obchodu, z dějin cestování a dokonce z historické statistiky. Do styku s DVT se dostanou studenti FF UK v rámci studia historie absolvováním dějin historiografie (dějepisectví), tedy dějin svého oboru, a ve vybraných problémech z oblasti DVT jako součásti světových, ev. českých a československých dějin v rámci základního studia. Pro prohloubení obecných znalostí z DVT pak zbývá jen nepovinná návštěva specializačních přednášek či specializovaného (diplomního) semináře se zaměřením na DVT. Studenty historie však často (apriorně) odmítají (podvědomě či vědomě) podívat se hlouběji na problémy vývoje přírodních a technických věd. Za příklady publikačně relativně úspěšného propojení HSD a DVT bych uvedl např. Studie o technice v českých zemích sv. V a VI,²⁴ kde je úvodní kapitola věnována hospodářskému vývoji, byť působí autonomním dojmem, neboť ostatní příspěvky se na tuto kapitolu již v podstatě neodvolávají, objemnou firemní publikaci plzeňské Škodovky s podkapitolami věnovanými technickému vývoji jednotlivých výrobních závodů, výzkumu a patentové ochrany²⁵ a dále v tisku se nalézající publikaci autorů zejména Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK,²⁶ která pojednává o meziválečné ČSR z hospodářského hlediska s podkapitolami věnovanými elektrifikaci, normalizaci, patentové problematice a s uvedením nových postupů a jmen významných československých techniků. Ani zde se však nepodařilo vše skloubit podle původních představ a úvah. Bezesporu bude nutné se vrátit např. k problematice elektrifikace ČSR, a to na základě důkladného archivního studia (např. v SÚA Praha fondy MVP, MPOŽ atd.), které jistě podstatně doplní naše dosavadní znalosti.

Příspěvek je pojmut jako diskusní a autor si je vědom svých výchozích limitů (člen Ústavu hospodářských a sociálních dějin, ovlivněnost znalostí situace na FF UK v Praze a dalších pracovištích se zaměřením na HSD v ČR a zahraničí). Domnívám se, že další atomizace pracovišť na univerzitách pokračovat nebude, tedy zřizování kabinetů, seminářů či kateder, popř. ústavů zaměřených na studium DVT. Právě z tohoto důvodu, podle autorova názoru, může symbióza obou disciplín pomoci DVT překlenout současný stav a přispět k vzájemnému obohacení.

---

²⁴ Studie o technice v českých zemích sv. V a VI, Praha 1995.

²⁵ V. Karlický - P. Hofman - F. Janáček - A. Klimek - V. Krátký, Svět okřídleného šípku. Koncern Škoda Plzeň 1918-1945, Škoda a. s. - Paseka, Praha 1999.

²⁶ E. Kubů - J. Pátek (ed.), Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Karolinum, Praha 2000.